

IV

ELS AMICS

L'amistat a la qual jo sempre he concedit tanta importància constituïa en aquells moments el meu únic refugi material i moral. La família política em fallava, el marit també. No sabia on parava encara que segons l'anarquista misteriós que m'havia visitat a Barcelona, monsieur Choffat era a la zona nacionalista. Però fos on fos - en el fons aquest detall mancava d'importància - el que realment fallava i no d'ara ja de l'època de la desaparició de Vita Felber, durant els primers dies de la guerra d'Espanya, era el seu afecte envers mi. En realitat, jo havia copsat prou detalls per a fundar-hi les meves sospites, potser encara més que la sospita la convicció que monsieur Choffat ja no sentia res del que l'havia unit a mi pel damunt del parer i sentiments de la seva família: un entusiasme sexual seguit d'una afecció conjugal, una fidelitat amistosa, un respecte personal... Res d'això no existia ja i en canvi el que restava ben palès des del començ de la guerra d'Espanya era una divergència d'idees, una mal dissimulat desig d'independència marital i econòmica. Jo, en la difícil situació en què em trobava, en el desconsol anímic que sentia, necessitava afecte i ajuda. On els podia cercar? Nicolau d'Olwer vell i fidel amic meu, ja tornava a ésser a Espanya o potser a París en una situació tan difícil i més compromesa encara que la meua. Josep Xirau, catedrà-

tic i secretari de la Universitat Autònoma de Barcelona, amic meu del bon temps, el qual també m'havia visitat a Michaelle Duerest, tenia prou feina per a ell i la seva família, refugiats també a París. Ventura Gassol, l'amic incondicional, on parava? Calia recórrer als meus nous amics: els Portas, els Ingouville o les Bosset... Havia començat per a mi l'època de les privacions; també la de les humiliacions perquè la meva situació resultava econòmicament i socialment tan poc brillant i la meva manera de presentar-me a demanar treball tan modesta i desanimada, que la gent em rebia amb indiferència, amb fredor, a voltes amb mal dissimulada malfiança, adesiara, però, amb simpatia.

Els Portas m'havien donat l'adreça del catedràtic de literatura castellana a la Universitat de Ginebra, fundador també de l'Escola d'Intèrprets, instal·lada igualment a la Universitat ginebrina. No era espanyol sinó austríac nacionalitzat suís pels seus grans mèrits lingüístics. Monsieur Velleman coneixia correntment deu o dotze llengües, entre elles em penso el rus i el japonès. Havia estat intèrpret del President dels Estats Units Wilson i entre altres mèrits que il·lustraven la seva brillantíssima carrera, hi figurava el déshaver endegat una gramàtica i un diccionari d'una llengua romànica dels grisons, esdevinguda la quarta llengua oficial de la Confederació Helvètica.

Monsieur Velleman em va rebre amb una gràcia i una amabilitat de gran senyor. Dissortadament no feia gaire que havia fet anomenar catedrà-

tic auxiliar adjunt de llengua castellana, un refugiat polític madrileny de nom Altimiras. Aquest home tenia un tipus de xulo i sofria d'un tic nerviós: mentre parlava anava fent l'ullet. Altimiras sabia el castellà molt menys bé que jo. Adesiara els trobava a casa dels Portas. No em mancaven ocasions de comprovar els seus mancaments lingüístics i el seu perfecte desconeixement de la llengua literària castellana.

Monsieur Velleman lamentava molt que jo hagués fet tard. Només de parlar castellà amb mi, durant el curt espai de la visita, el catedràtic de literatura castellana restà convençut que jo en sabia més que el seu ajudant. Més ~~que-ell-mateix~~ tard també es va demostrar que jo en sabia igualment més que ell mateix - perdoneu la immodèstia - i aquest fet va crear entre nosaltres, entre monsieur Velleman i jo vull dir, una barreja d'eficac col.laboració i d'incòmoda rivalitat. De moment em va dir que li dolia que jo no posseís un títol universitari espanyol. Jo hi vaig replicar que els títols universitaris no afegeixen ni un gram de ciència en el saber d'un individu.

- Teniu raó - va acceptar - però serveixen per a trobar feina.

Llavors vaig ser jo qui li va dar la raó.

- Però, aclaria tot seguit, el que jo pretenia llavors que estudiava la llengua castellana a la Universitar de Barcelona, no era fer de mestra de castellà sinó ésser capaç de conèixer ie- escriure bé aquesta llengua.

- Podíeu almenys haver previst que un dia hauríeu d'ensenyar-la.
- Grec que estic preparada per a fer-ho.
- Però no oficialment.

Tot amb tot, monsieur Velleman em va procurar una petita ocupació.

Un cop per setmana aniria al seu estudi de la rue St. Víctor a parlar cas tellà amb ell, a ajudar-lo a corregir els treballs dels alumnes. Aquesta ocupació jo la feia amb molt de goig. Monsieur Velleman era un home intel·ligent, amable i correctíssim. No em pagava més que quatre francs per sessió però en acomiadar-me m'acompanyava sempre a la porta, no la tancava fins que jo havia baixat tots els esglaons del primer replà des d'on el veia encara doblegar el torç en una elegant reverència.

Quatre francs per setmana no em permetien alimentar-me ni de patates ni d'arròs o de flocs de civada bullits amb aigua i sal. - He citat els aliments menys dispendiosos del mercat ginebrí -. A més calia comptar el gas per a coure'ls i l'electricitat per a enllumenar-me, el bloguer de l'apartament...

També per recomanació dels Bortas vaig passar un examen de traductora a la S. de N. - Ells tenien una mig germana que hi treballava -. Vaig traduir quatre hores seguides, del castellà al francès, del francès al cas tellà. Ho vaig fer sense cap diccionari però amb una gran facilitat. Dis-sortadament no tenia cap padrinatge polític important, d'aquells que comp-ten a l'hora de procurar-te una col·locació. També em vaig examinar de da

tillografia. Es tractava de picar una gran quantitat de mots en un minut. Aquell examen era una comèdia més, destinada al fracàs - i en aquest cas el fracàs podia justificar-se en les faltes dactilogràfiques: no dubto que n'hi havia moltes, mentre que la traducció era segurament correcta, encara que sense resultat positiu. Extra professionalment algú, el que en aparença em padrinejava, em va sotmetre a un intens interrogatori polític referent a la guerra civil espanyola. Tot i sospitar que la meua actitud perjudicava els meus interessos, em vaig negar a fer declaracions ni en pro ni en contra de la República, ni en pro ni en contra dels nacionalistes dels quals jo en aquell moment no podia honradament afirmar ni negar res.

Tot aquest embolic polític de la S. de N. i del B.I.T. m'enfastidia tant que tot i perjudicar-me econòmicament, em vaig alegrar de no entrar-hi.

Monsieur Velleman no em va apujar mai el sou encara que cada dia em donava més feina. Vaig acabar corregint els textos d'examen de fi de curs de la seva Escola d'Intèrprets, a propòsit dels quals vam sostenir una petita discussió. Monsieur Velleman pretenia que jo era massa exigent. Jo li vaig explicar que aquelles correccions pertanyien a la meua col·laboració secreta, ja que el meu nom no figurava enlloc. Ell podia recorre- gir els textos i posar als alumnes la nota que més l'abellís. Monsieur Ve lleman també em feia fer alguna traducció i, a propòsit d'una d'aquestes

Traduccions que jo feia i ell signava, vam discutir prop d'una hora - la que jo cobrava per setmana -. La discussió era a propòsit de la preposició a que tan lliurament usaven els clàssics i els romàntics, els contemporanis - i no parlem dels moderns - escriptors castellans. Jo coneixia tan bé com monsieur Velleman les regles confuses que dóna la Gramàtica de la Real Academia Española per a l'ús d'aquesta preposició. N'havia pres més de vint notes, per mitjà de les quals procurava orientar-me, naturalment sense aconseguir-ho ja que una regla desmenteix l'altra i el pobre estudiant de bona fe acaba per acceptar que, llevat d'algunes normes clares, que ofereix l'Acadèmia, les altres són incomprensibles. Els millors escriptors castellans, han acabat per negligir-les bo i usant l'empipadora preposició de la manera que més els ha convingut, basant llur tria en una qüestió de fonètica, de sentiment o de gust.

Monsieur Velleman i jo vam acabar posant-nos d'acord, com ens hi posàvem sempre i si m'entretinc a descriure aquests detalls, és simplement, per demostrar el que la meva excessiva bona fe podia fer i feia pel módic preu de quatre francs per setmana. Les feines que se'm presentaven eren totes igualment lucratives i, sempre, lliçons de castellà, àd huc em vaig acceptar una per l'àpat del migdia. El meu alumne, un amic dels Ingouville, mig anglès mig suís, no podia despendre els dos, tres o quatre francs de la lliçó però consentia a estirar o dividir el biftec del dinar, fregir una o dues patates més, afegir dues o tres fulles d'en-

ciam a l'amanida.

D'altra banda era un gran senyor. Em rebia amb un cortès besanans, acompanyat d'una elegant reverència. Ell mateix, conco impenitent, preparava el seu dinar, sempre exquisit, sempre escàs, rematat per una bona tassa de cafè. Després fèiem la lliçó de castellà i en acabat jo me'n tornava a casa. Roche, aquest era el nom del meu alumne, em parlava sempre afectuosament: "Asseyez-vous là, ma petite Aurore", "Au revoir ma chère Aurore"... Dissortadament la salut del meu alumne era feble i capriciosa. Sovint el trobava aclofat en un divà i jo mateixa havia d'anar a comprar el biftec, l'enciam i els tomàquets i preparar el modest dinar.

Aquest segon exemple de com m'anaven els negocis, demostra una vegada més, la meva incapacitat comercial i la meva feblesa sentimental.

La sort em va procurar també una deixebia francesa, una dona jove i agradable, empleada a la S. de N. Em paga regularment però no demostrava cap afecció a la llengua castellana. Jo anava a la seva pensió i sovint no fèiem sinó conversar en francès, d'una cosa o altra. Aquesta alumna em va durar fins a l'esclat de la segona guerra mundial però ja abans, quan madame Bovard, cada dia més neurastènica, va decidir tornar a viure a Michaelle Ducrest, la meva alumna francesa em va invitar d'anar a viure a la seva pensió, una vil.la comfortable instal.lada en un barri residencial. Però jo no podia acceptar que ella pagués per mi. Vaig fer un tracte amb la mestressa, tracte que consistia a pagar només mitja pensió. Tenia dret

a l'habitació i al dinar. Per sopar i esmorzar ja m'espabilaria, és a dir, em prepararia un cafè amb llet, nescafé i llet de pot, amb l'aigua calenta del lavabo, i un bon tros de pa que no era car i atipava. Però àdhuc aquesta mitja pensió no hauria pogut pagar-la si mademoiselle R. que guanyava un sou a la S. de N. no hagués decidit prendre dues lliçons de castellà per setmana, no amb la intenció d'aprendre més ràpidament i millor la bella llengua de Cervantes, sinó amb l'exclusiu propòsit que jo mengés com cal un cop al dia i m'acotxés en un llit net i tou en una habitació calefaccionada. Però com si una fatalitat inapel·lable em perseguís, aquest arranjament va durar poc. Ja en parlaré, del final de l'arranjament, en el seu moment oportú.

De la primera època de la meva estada a Suïssa, que va durar des de l'estiu del 1938 fins l'hivern del 1949 amb l'interval de dos anys passats a França, en serve record entre dolorós i exaltat. L'època de Michaelle Ducrest - de l'estiu de 1938 fins a mig hivern del mateix any - puc dir que ni més gana ni més fred no n'he passats en tota la meva vida.

Un dels records més penosos d'aquells temps és la visita d'un oncle del meu marit: monsieur Théodore Mallet. Aquest senyor, com tots els de la família de la generació de la meva sogra, vivia de renda, era vidu i sol, una de les seves filles havia estat desmaridada per la Santa Seu i aleshores era monja a París.-D'aquest cas extraordinari en parlaré en una altra ocasió -. Llavors que l'oncle Théo es presentava a Michaelle Ducrest amb el

seu aire bonàs i cordial, jo no li amagava res de la meva difícilíssima situació econòmica. L'afer Millàs-Raurell se n'era anat a mal borràs i jo menjava patates i arròs bullits, únics aliments que em permetien els meus escassíssims cabals i encara gràcies que havia tingut el seny i la voluntat de reservar-me una certa quantitat. L'oncle Théo em va prometre que em passaria un tant per més. Només li calia consultar-ho amb el seu nebot Denys, el meu marit, perquè aquella quantitat que l'oncle Théo em passaria seria equitativament descomptada de la que monsieur Denys Choffat havia d'heretar a la mort de l'oncle.

L'esmentada mensualitat jo no la vaig percebre mai així com cap altra quantitat provenint de la família política. Des del començ de la guerra civil d'Espanya fins l'hora present quan escric la darrera part de les meves memòries, a "Les Eres de Gardilans" de Vilada en l'amable hospitalitat dels Anglerill, en 1970, jo, del meu marit ni de cap membre de la seva família no n'he rebut ni un franc. En una reunió de família a la qual vaig assistir a la fi d'aquell malaurat any 1938, l'oncle Théo em va explicar que si no m'havia pogut ajudar econòmicament era perquè monsieur Denys Choffat, el seu nebot